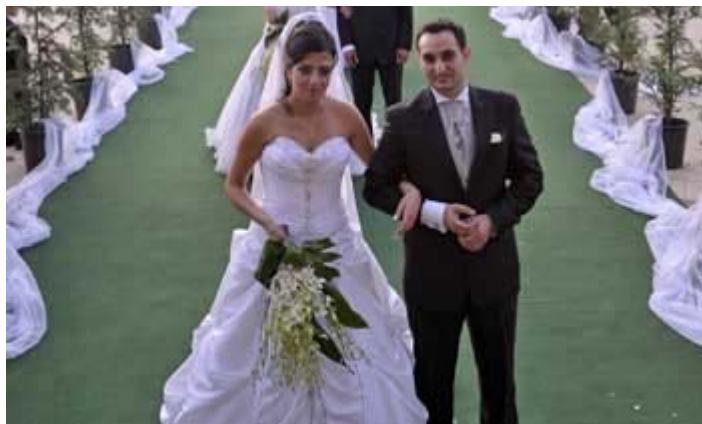


Μάιος-2010 ΑΠΕ-ΜΠΕ

"Χαρτογράφηση" γάμων και γεννήσεων στα Βαλκάνια



Μέχρι και το 1990, ο θεσμός του γάμου στις βαλκανικές χώρες ήταν ισχυρός και η μέση ηλικία στον πρώτο γάμο σχετικά πρώιμη. Κατά την τελευταία δεκαετία του 20ου αιώνα, όμως, αυτό αλλάζει. Ενδιαφέροντα στοιχεία για τη δημογραφία των βαλκανικών χωρών δίνει ο Παύλος Μπαλτάς, ερευνητής στο Εργαστήριο

Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων, υποψήφιος διδάκτορας στο πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Στις χώρες αυτές, όπως και στις πρώην σοσιαλιστικές δημοκρατίες της Ανατολικής Ευρώπης, οι πολιτικές ενίσχυσης της οικογένειας, σύμφωνα με τον ερευνητή, έπαιξαν σημαντικό ρόλο έχοντας ως στόχο, αφενός μεν την εξασφάλιση της συμβατότητας ανάμεσα στον γάμο/οικογένεια και την επαγγελματική δραστηριότητα, αφετέρου δε την αναπαραγωγή των γενεών, με αποτέλεσμα οι γυναίκες να παντρεύονται σχετικά νωρίς και να αποκτούν το πρώτο τους παιδί αρκετά γρήγορα (σε μικρή ηλικία).

Η πτώση των σοσιαλιστικών καθεστώτων οδήγησε, όμως, στην κατάρρευση των πολιτικών που προαναφέρονται. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την οικονομική ύφεση και την προοδευτική αλλαγή των κοινωνικών προτύπων στις νεότερες γενεές, έπαιξε σημαντικό ρόλο στη μετέπειτα μείωση ή και συρρίκνωση, σε ορισμένες περιπτώσεις, των συγχρονικών δεικτών γαμηλιότητας (ο αριθμός των γάμων σε ένα χρόνο).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί για τον ερευνητή η Βουλγαρία, όπου για περίπου τριάντα χρόνια (1960-1990), η ένταση της πρώτο-γαμηλιότητας και η μέση ηλικία στον πρώτο γάμο παρουσιάζουν μια εκπληκτική -δεδομένης και της φύσης των συγχρονικών δεικτών- σταθερότητα (γύρω στους 950 γάμους ανά 1.000 γυναίκες και τα 21,5 έτη αντίστοιχα).

Μετά το 1990, όμως, οι συγχρονικοί δείκτες θα καταρρεύσουν (533 γάμοι ανά 1.000 γυναίκες το 2006), ενώ η μέση ηλικία θα αυξηθεί κατά 4 έτη (25,6 έτη το 2006).

Ανάλογη πορεία ακολούθησαν και οι υπόλοιπες βαλκανικές χώρες. Όσον αφορά την Ελλάδα, η οποία δεν αποτελούσε μέλος των χωρών του πρώην Ανατολικού Στρατοπέδου, από το 1990 και μετά ακολουθεί ανάλογες τάσεις, για διαφορετικούς, όμως, λόγους.

Μια άλλη ιδιαιτερότητα της γαμηλιότητας στον βαλκανικό χώρο είναι και η σχετική ακόμη σταθερότητα των έγγαμων συμβιώσεων. Ειδικότερα, επί 100 γάμων εκτιμάται ότι 20 θα οδηγηθούν σε διαζύγιο στη Βουλγαρία, την Κροατία, την Ελλάδα και τη Ρουμανία, 15 στη Σερβία και το Μαυροβούνιο, 10 στην Αλβανία και μόλις 5 στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη (περισσότερες από 40 στην πλειοψηφία των χωρών της δυτικής και Βόρειας Ευρώπης).

"Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε- συμπληρώνει ο κ. Μπαλτάς- ότι οι χώρες αυτές, όπως και η Ελλάδα, χαρακτηρίζονται ακόμη και σήμερα αφενός μεν από μια σχετικά έντονη γαμηλιότητα, αφετέρου δε από την αντοχή των γάμων στη φθορά".

Μάλιστα, τα διαθέσιμα δεδομένα δημιουργούν μια εικόνα διαφορετική από αυτή που απαντάται στο βόρειο και δυτικό τμήμα της ηπείρου μας. Δεν υπάρχουν, όμως, επαρκή στοιχεία για να εξεταστεί αν και κατά πόσο, τα αίτια της τάσης μείωσης της έντασης της πρώτο-γαμηλιότητας οφείλονται στην ανάπτυξη του φαινομένου της συμβίωσης εκτός γάμου ή αν βρισκόμαστε μπροστά στην αρχή της ανάδυσης νέων κοινωνικών αξιών, οι οποίες θέτουν τον θεσμό του γάμου υπό αμφισβήτηση, προσθέτει ο επιστήμονας.

Η γονιμότητα

Στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, η ένταση της συγχρονικής γονιμότητας παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις από χώρα σε χώρα, διαχωρίζοντας τις βαλκανικές χώρες σε δύο ομάδες. Στην πρώτη, που παρουσιάζει και τα υψηλότερα επίπεδα (>5 παιδιά/γυναίκα), εντάσσονται η Αλβανία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η πΓΔΜ, χώρες που έχουν την υψηλότερη γονιμότητα σε όλη την Ευρώπη, ενώ στη δεύτερη ομάδα εντάσσονται οι υπόλοιπες βαλκανικές χώρες.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1960, όμως, ο αριθμός των γεννήσεων αρχίζει να μειώνεται παντού και η νομιμοποίηση των εκτρώσεων που στα πρώην σοσιαλιστικά κράτη συνέβη νωρίτερα απ' ό,τι στις δυτικές χώρες της ηπείρου μας (γύρω στο 1960), συνέβαλε σημαντικά στη μείωση αυτή, καθώς η έκτρωση αποτελούσε το πιο διαδεδομένο μέσο ελέγχου των γεννήσεων (και αντισύλληψης).

Στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες των Βαλκανίων όπου, όπως τονίζει ο ερευνητής, υπήρξαν πολιτικές ενίσχυσης της οικογένειας και της γονιμότητας, η πτώση της γεννητικότητας συχνότατα οδήγησε και σε περιοριστικά των εκτρώσεων μέτρα (χαρακτηριστικό παράδειγμα η Βουλγαρία και η Ρουμανία), με αμφίβολο, όμως, αποτέλεσμα, καθώς η όποια άνοδος των γεννήσεων για 2-3 χρόνια, μετά τη λήψη των μέτρων αυτών συνοδεύτηκε από την εκ νέου συρρίκνωσή τους στον βαθμό, που οι γυναίκες που δεν επιθυμούσαν την απόκτηση επί πλέον παιδιών αναζήτησαν άλλους τρόπους να τα αποφύγουν.

"Οι κοινωνικό-οικονομικές αλλαγές των δύο τελευταίων δεκαετιών είχαν προφανώς- εξηγεί ο κ. Μπαλτάς- σημαντικές επιπτώσεις και στη γονιμότητα, αντίστοιχες μ' αυτές που περιγράψαμε για τη γαμηλιότητα, καθώς στις εξεταζόμενες χώρες, όπου η συμβίωση και οι γεννήσεις εκτός γάμου ήταν

περιθωριακό φαινόμενο, η συρρίκνωση της γαμηλιότητας επηρέασε άμεσα και τη γεννητικότητα".

Η πτώση της πρώτης, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, οδήγησε έτσι και στην άμεση πτώση τόσο του αριθμού των γεννήσεων όσο και των συνθετικών δεικτών. Για παράδειγμα, στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία ο συνθετικός δείκτης γονιμότητας μειώθηκε κατά 1/3 σε σχέση με την προηγούμενη της πτώσης περίοδο, ενώ στη Βουλγαρία ο δείκτης αυτός κατέγραψε το 1997 τη χαμηλότερη τιμή στην μεταπολεμική της ιστορία (μόλις 1,09 παιδιά /γυναίκα) για να ακολουθήσει- εν συνεχεία- μια μικρή άνοδο και να σταθεροποιηθεί από το 2000 και μετά (1,3 το 2000 και 1,5 παιδιά/γυναίκα το 2008).

Η Αλβανία, η πΓΔΜ, η Σερβία και το Μαυροβούνιο, που το 1990 κατέγραφαν τιμές ανώτερες ή ίσες με το όριο αναπλήρωσης των γενεών (3,0, 2,1 και 2,1 παιδιά/γυναίκα αντίστοιχα) θα γνωρίσουν και αυτές, με τη σειρά τους, επιτάχυνση των ρυθμών της μείωσης των συνθετικών τους δεικτών, ενώ η Ελλάδα είχε βιώσει ήδη την αντίστοιχη εμπειρία, με την κατάρρευση του συνθετικού δείκτη γονιμότητας ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980.

Το ημερολόγιο της συγχρονικής γονιμότητας υπέστη και αυτό σημαντικές μεταβολές, αναφέρει ακόμα ο κ. Μπαλτάς. Η μέση ηλικία στην απόκτηση των παιδιών, ιδιαίτερα υψηλή στην αρχή της εξεταζόμενης περιόδου, ακολούθησε μέχρι και το 1990 πτωτική πορεία, ενώ από το 1990 και μετά άρχισε και πάλι να αυξάνεται. Ενώ οι τάσεις είναι κοινές για όλες τις εξεταζόμενες χώρες, τα αίτια (εκτός της κοινωνικοοικονομικής κρίσης που έπαιξε αναμφισβήτητα ένα σημαντικό ρόλο σε όλες) διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Το γενικό συμπέρασμα είναι, όμως, ότι οι γυναίκες στις βαλκανικές χώρες, επιλέγουν πλέον να κάνουν λιγότερα παιδιά και σε μεγαλύτερη ηλικία απ' ό,τι στο παρελθόν.

Όσον αφορά τις εκτός γάμου γεννήσεις, τα ποσοστά τους για μια μακρά χρονική περίοδο (1950-1990) παρέμειναν σε χαμηλά επίπεδα (το 1990 η Ελλάδα καταγράφει το χαμηλότερο ποσοστό -2,2%- ενώ η Βουλγαρία και η Σερβία-Μαυροβούνιο τα υψηλότερα: 12,4% και 12,7% αντίστοιχα-).

Στα χρόνια που ακολουθούν παρατηρούμε μια αυξητική τάση των ποσοστών αυτών, που σε κάποιες χώρες όπως στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία υπερτριπλασιάζονται ενώ σε κάποιες άλλες (Σερβία, Μαυροβούνιο, πΓΔΜ, Βοσνία-Ερζεγοβίνη και Κροατία), η αύξησή τους είναι σχετικά περιορισμένη.

Από την έρευνα προέκυψε ότι, η αύξηση των ποσοστών αυτών δεν οφείλεται τόσο στην αύξηση- σε απόλυτες τιμές- των εκτός γάμου γεννήσεων, αλλά στη δραματική μείωση των εντός γάμου γεννήσεων.

Διαπιστώνεται, επίσης, ότι σε όλες σχεδόν τις χώρες της περιοχής (εκτός της Αλβανίας και της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης), οι σημαντικές, καταγραφείσες στο παρελθόν, διαφοροποιήσεις όσον αφορά την γονιμότητα έχουν πλέον εξαλειφθεί, καθώς τα τελευταία έτη οι γυναίκες κάνουν κατά μέσο όρο 1,5 παιδιά.

Μπορούμε, λοιπόν, να μιλήσουμε για μια σύγκλιση των χωρών στο συγκεκριμένο πεδίο; Η απάντηση επί τη βάσει των συγχρονικών δεικτών, επισημαίνει ο κ. Μπαλτάς, είναι επισφαλής, καθώς μόνο η διαγενεακή γονιμότητα (η γονιμότητα δηλ. των γυναικών που γεννήθηκαν σε διαδοχικά έτη) θα μπορούσε να μας δώσει κάποιες ενδείξεις.

Οι γενεές, όμως, που θίχτηκαν από τις αλλαγές της τελευταίας εικοσαετίας βρίσκονται ακόμα σε αναπαραγωγικές ηλικίες και θα πρέπει να αναμείνουμε ακόμη κάποια χρόνια για να δώσουμε μια σαφή απάντηση στο ερώτημα αυτό...

Πηγή: (ΑΠΕ-ΜΠΕ του ανταποκριτή μας Α. Ζώη)